

“Haklara Yönelik İnanç” konulu Beyrut Deklarasyonu (F4R)

“Dünyadaki ruhlar kadar Tanrı'ya giden yol vardır.” (Rumi)¹

1. Biz, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (OHCHR)² başlattığı bir dizi toplantı neticesinde 28-29 Mart 2017 tarihlerinde Beyrut'ta bir araya gelen, insan hakları alanında çalışan inanç-temelli ve sivil toplum aktörleri olarak, karşılıklı din ve inanışlarımızın, **tüm insanoğlunun haysiyeti ve eşit değerini savunmak** gibi ortak bir taahhüdü paylaştığı yönündeki derin kanaatimizi ifade ediyoruz. Dolayısıyla, ortak insani değerler ve eşit haysiyet, kültürlerimizin ortak kökenleridir. İnanç ve haklar, birbirlerini karşılıklı olarak güçlendiren alanlar olmalıdır. Dinlerin veya inançların bireysel ve topluluk düzeyinde ifadesi, tüm bireylerin eşit değeri temelinde insan haklarının korunduğu ortamlarda gelişip zenginleşir. Benzer şekilde, insan hakları, dinlerin veya inançların sağladığı derinlere yerleşmiş etik ve ruhani temellerden faydalanabilir.

2. Karşılıklı dini inanışlarımız veya inançlarımızı, **insanlara ait devrolunamaz yetkilerin geniş spektrumunu** korumak üzere bir kaynak olarak görüyoruz: yaşam hediyesinin korunmasından, düşünce, vicdan, din, inanç, fikir ve ifade özgürlüklerine, her türlü şiddetten korunma dahil her türlü arzu ve korku özgürlüğünün ifadesine dek.

- “Kim ki bir hayatı koruyorsa, Kitabı Mukaddes tarafından tüm dünyayı koruyormuş gibi kabul edilir.” (Talmud, Sanhedrin, 37, a).
- “Her kim bir can kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur.” (Kuran 5:32)
- “Tanrı'ya tüm kalbin, ruhun, gücün ve zihninle sevmelisin; ve aynı şekilde komşunu da.” (Luke 10:27)
- “Onları aklıktan ve korkudan kurtaran bu Evin Efendisi için ibadet etmelerine izin verin.” (Sourat Quraish, ayetler 3,4)
- “Her kim ki tek bir kişinin can vermesine yol açarsa, tüm dünyayı yok etmiş sayılacağını ve her kim ki tek bir ruhu kurtarırsa tüm dünyayı kurtarmış olacağını öğretmek için dünyada tek bir kişi yaratıldı.” (Mishna Sanhedrin 4:5)
- “Birlik olalım, topluca açıklamalarda bulunalım ve düşüncelerimiz bir olsun.” (Rigveda 10:191:2)
- “Kendimi küçük de olsa nahoş şeylerden korumam gibi, diğerlerine karşı şefkatli ve yardımsever şekilde davranmalıyım.” (Shantideva, Bodhisattva'nın Yaşam Biçimine dair Rehber)
- “Hayatın çocuklarımız için neler getirebileceğini görmek için zihinlerimizi birleştirelim.” (Baş Oturan Boğa, Lakota)

3. Yukarıda belirtilenler temelinde ve diğer birçok inanç kaynağı bağlamında, **din veya inançlarımızın**, herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm bireyler ve toplulukların özgürlükleri ve insan haysiyetinin korunması için **temel kaynaklardan biri olduğuna** kaniyiz. Dini, etnik ve felsefi metinler, insanoğlunun biricikliğinin, yaşam hakkının kutsallığının ve buna ilişkin olarak müminlerin kalplerine yerleşik bireysel ve kolektif görevlerin savunulmasında uluslararası hukuktan önce ortaya çıkmıştır.

4. **Bizleri birleştiren ortak insani değerleri** yayma sözü veriyoruz. Bazı teolojik meselelerde yollarımız ayrılrsa da, şiddet, ayrımcılık ve dini düşmanlığı savunmak üzere bu farklılıkların herhangi bir şekilde kullanılmasına karşı mücadele ediyoruz.

- “Her biriniz için bir şeriat, bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet yapardı; ancak bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir. O halde iyiliklere koşun, hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirecektir.” (Kuran 5, 48)
- “Ey, bir ağacın meyveleri ve bir dalın yaprakları.” (Bahá'u'lláh)

5. Din veya inanç özgürlüğünün, insanın özü ve onun tercih hakları ve din veya inanç özgürlüğüyle bağlantılı tüm özgürlüklerden önce gelen **düşünce ve vicdan özgürlüğü** olmaksızın var olamayacağına inanıyoruz. Bir insan, bütün olarak, her türlü inancın temeli olup, sevgi, bağışlayıcılık ve saygı ile gelişir.

6. Burada, kendi egolarımız, bireysel çıkarlarımız ve yapay ayrışma noktalarımız karşısında **barışçıl ancak güçlü olan tüm mücadelelerimizin en asilini** Beyrut'tan başlatmak için bir araya gelmiş bulunuyoruz. Dini aktörler olarak ne zaman ki karşılıklı rollerimizi benimseriz, sorumluluklarımıza dair ortak bir vizyon geliştiririz ve vaaz vermektense artık eyleme geçeriz, ancak o zaman farklı din ve inanışlardaki insanlar arasında karşılıklı kabul ve dostluğu inandırıcı şekilde teşvik etmiş ve onları nefret, ahlaksızlık, tahrif, hırs, zulüm ve ilgili diğer insanlık dışı davranışların olumsuz etkileriyle mücadele etmede güçlendirmiş oluruz. Tüm dini ve inanç topluluklarının, her bir insanoğlunun mutlak vicdan özgürlüğüne saygı ve ortak insanlığımız ışığında, herkese eşit haysiyet verilmesi için hareket etmek suretiyle bu yolda tartışmasız bir şekilde ilerleyen, kararlı bir liderliğe ihtiyacı var. "Haklara Yönelik İnanç" faaliyetleri aracılığıyla, özgürlük ve çeşitliliği korumak suretiyle bu ortak liderlik açığını doldurmak üzere elimizden geleni yapmaya söz veriyoruz.

- *"Nefse ve onu düzgün biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve kötülükten sakınma yeteneğini ilham edene and olsun ki, nefsinin arındıran kişisi, kurtuluşa ermiş sayılır." (Kuran 91, 7-9)*

7. "Haklara Yönelik İnanç" konulu işbu deklarasyon, **dünyanın tüm bölgelerinden farklı din ve inanışlara ait kişilere erişmekte olup**, amacı ilgili tüm tarafların üzerinde anlaştığı ve hedeflerini paylaşan tüm taraflara açık olan, ortak bir eylem-hedefli platform temelinde saygılı, barışçıl ve birbiriyle uyumlu toplulukları güçlendirmektir. Haklara Yönelik İnanç deklarasyonumuzun, öncülü olan ayrımcılığa, düşmanlığa ve şiddete teşvikin önlenmesine dair Rabat Eylem Planı (Ekim 2012) gibi, yeryüzünün tüm halklarını temsil eden ve Özel Raportörler ve Antlaşma Kurulu üyeleri gibi BM insan hakları mekanizmalarıyla zenginleşen Birleşmiş Milletler'in desteği ve çatası altında ele alınıp yürütülmesini önemsiyoruz.

8. İnanç, herkesin yararına olacak şekilde haklarla bağdaştırmak üzere zaman içerisinde ortaya atılan birçok girişimi memnuniyetle karşılacak da, bu girişimlerin hiçbiri söz konusu hedefe tam olarak erişmemiştir. Dolayısıyla, **dini tarafların**, nefrete teşvikle, toplumların huzurunu kaçırmaktan yarar sağlayanlarla ve eşit ve devrolunamaz insan haysiyetinin aleyhine korku manipülatörleriyle mücadele konusunda ortak insanlığımızın korunmasındaki sorumluluklarını üstlenmek üzere ulusal ve uluslararası düzeyde **etkinleştirilmesi gerektiğine** inanıyoruz. Mevcut F4R Deklarasyonu ile, aramızda **ortak zeminler yaratmak suretiyle** inanç ve hakları birbirine yaklaştırmak ve birbirlerini güçlendirebilmeleri için **inancın hakların yanında** daha etkin bir şekilde **durmasını sağlayan** yolları tanımlamak üzere daha önceki girişimler ışığında kalpleri ve elleri birleştirmeyi amaçlıyoruz.

- *Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. (Kuran 103, 3)*

9. İşbu Deklarasyon temelinde, tüm bağımsız dini aktörlere ve bu deklarasyonun amacını yerine getirmeye katkı sağlayan alanlarda sahada projeler yürütmek suretiyle F4R deklarasyonuna bağlılığını ve kabulünü kanıtlayan inanç temelli topluluklara açık olan, çok-düzeyle bir koalisyon kurarak, **vaaz verdiklerimizi uygulamaya geçirme** niyetindeyiz. Aynı zamanda, spesifik alanlarda somut eylemler için bir yol haritası belirleyeceğiz ve bu harita, Haklara Yönelik İnanç küresel koalisyonumuz tarafından düzenli olarak gözden geçirilecek.

10. Yukarıdaki hedefi yerine getirmek üzere, biz müminler olarak (tanrıci olanlar, olmayanlar, ateistler veya diğerleri³), **beş temel ilkeye** olan tam bağlılığımızı beyan ederiz:

- a) Geleneksel inançlar-arası diyalogu, **yerel düzeyde somut ve eylem-odaklı Haklara Yönelik İnanç (F4R) projelerine dönüştürmek**. Diyalog önemli olsa da, kendi başına bir amaç değildir. İyi niyetler, onlara karşılık gelen eylem olmaz ise, sınırlı bir değer ifade eder. Sahadaki değişim hedeftir ve uyumlu eylemler, bunun mantıklı araçlarıdır.

➤ “İnanç, fiiliyatla kanıtlandığı zaman kalbe yerleşir.” (Hadis)

- b) İşbu F4R Deklarasyonu’nda tanımlandığı şekliyle, ortak inançlar-arası ve inançlar-içi vizyon alanlarında hareket etmek üzere **teolojik ve doktrinal uçurumların önlenmesi**. Bu deklarasyon, dinler arası diyalogun bir aracı olarak değil, herkes için insan haysiyetinin korunmasında ortak eyleme yönelik müşterek bir platform olarak tasarlanmaktadır. İfade özgürlüğüne saygı gösterirken ve farklı dini söylem düzeylerinde bir ihtilafın devam ettiğinin ayırımıdayken, siyaset ve çatışmalarda dinin manipülasyonuna meydan okumaya kararlıyız. Dayanışma, mantık, merhamet, itidal, aydınlanma ve halk tabanında buna tekabül eden kolektif eylemin dengeleyici ve birleşik bir sesi olma niyetindeyiz.
- c) **İç gözlemsellik**, el üstünde tuttuğumuz bir erdemdir. Karşılıklı topluluklarımızda kendi zayıflıklarımız ve zorlu görevlerimiz konusunda açıkça konuşacağız ve öncelikli olarak bu alanda harekete geçeceğiz. Daha küresel meseleleri kolektif olarak ve tutarlı bir şekilde, en değerli gücümüz olan dürüstlüğü koruyan içeride ve kapsayıcı bir müzakerenin ardından ele alacağız.
- d) Özellikle şiddete teşvik, ayrımcılık veya din, inanış, cinsiyet, siyasi veya diğer düşünceler, ulusal veya sosyal köken veya herhangi bir statüden bağımsız olarak tüm insanların sahip oldukları eşit haysiyete dair herhangi bir ihlale karşılık gelen nefret savunuculuğuna karşı **tek sesle konuşmak**. Nefrete teşvik, adaletsizlikler, dini temelde ayrımcılık veya herhangi bir dini hoşgörüsüzlüğü ihbar etmek yetmez. Kalplere ve toplumlara şifa olan bir dayanışma sergilemek ve iyileştirici merhamet göstermek suretiyle nefret söylemini ıslah etmek gibi bir görevimiz var. Bu sorunu düzeltmeye yönelik kullandığımız sözcükler, dini veya inanç sınırlarını aşmalıdır. Dolayısıyla bu tür sınırlar artık manipülatörler, yabancı düşmanları, popülistler ve şiddet yanlısı aşırılıkçılar için serbest bir alan olarak kalmamalıdır.
- e) Bir yandan dini ve seküler mercilerle, ilgili hükümet kurumlarıyla ve Haklara Yönelik İnanç (F4R) koalisyonlarının işbu deklarasyona uygun olarak özgürce kuruldukları her yerdeki devlet-dışı kurumlarla ortaklıklar kurmaya çabalarırken, sadece vicdanımıza kulak vererek, **tamamen bağımsız bir şekilde hareket etmeye** kararlıyız.

11. **Başlıca aracımız ve varlığımız**, işbu F4R Deklarasyonu’nda kutsallaştırılmış ortak inançlarımızı ulaştırmak üzere önleyici yapısal bir şekilde **yüz milyonlarca mümine ulaşmamızdır**. İnsanlığın karşısındaki tüm ortak zorluk alanlarında herkese eşit haysiyetin savunulması konusunda tek sesle konuşmamız da inanç ve haklar davasına hizmet etmektedir. İnsanoğlunun, inançlı olmasından veya olmamasından bağımsız olarak, sırf hoşgörü yerine tam ve eşit saygıya hakkı vardır. Karşılıklı beceri alanlarımızda bu taahhüdü savunmak görevimizdir. Ayrıca, tüm müminleri, dinleri veya inanışları ne olursa olsun, dezavantajlı durumda olanlara ve ihtiyaç sahiplerine yönelik olarak derinlemesine benimsenen adalet, eşitlik ve sorumluluk değerlerini korunmasında bireysel sorumluluklarını üstlenmeye teşvik edeceğiz.

➤ “İnsanlar ya sizin din kardeşinizdir, ya da insanlık kardeşiniz.” (İmam Ali ibn Abi Talib)

➤ “İnsan yaşamının uzun yolculuğunda, İnanç en iyi yol arkadaşıdır.” (Buda)

12. Dini aktörlerin koalisyonunun bu deklarasyona bağlı kalmayı ve buna uygun olarak hareket etmeyi seçtikleri dünyanın her yerinde **halk tabanındaki insanlar** için önemli olan bu hedefi somut bir şekilde gerçekleştirmeyi hedefliyoruz. Birbirimizin eylemlerini destekleyeceğiz. Buna, dünyanın her yerinde her yıl 10 Aralık günü çeşitlilik içinde birliğimizin en zengin ifadesi olarak Yıllık Haklara Yönelik İnanç Yürüyüşü gibi son derece sembolik bir etkinlik gerçekleştireceğiz.

13. 2012 Rabat Eylem Planı ve buna müteakip gerçekleşen toplantılar temelinde, işbu deklarasyon kanalıyla dini aktörler için ortak bir vizyon geliştirilmesi, **karanlığın güçlerini silahlarından arındırmak** için

bir taşma noktası olacak ve korku ve nefret arasındaki birçok kalpteki kötücül ittifakın ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak. Din adına şiddet, onun temel dayanakları olan merhamet ve şefkati yok etmektedir. Merhamet ve şefkat mesajlarını, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde topluluklar arası sosyal, gelişimsel ve çevresel inanç-temelli projeler yoluyla dayanışma faaliyetlerine dönüştürme niyetindeyiz.

14. Uluslararası insan hakları araçlarında **evrensel olarak kabul edilen değerleri**, ortak insanlığımızın ortak standartları olarak **tümüyle benimsiyoruz**. İşbu F4R deklarasyonundaki taahhütlerimizi öncelikli olarak, dinler ve inançların insan haysiyetine saygı, adalet ve dürüstlük gibi temel ortak değerleri paylaştığı yönündeki kanaatimiz üzerine temellendiriyoruz. Ayrıca söz konusu taahhütleri, “**Herkesin** özgür ve tam gelişiminin ancak orada mümkün olduğu topluma karşı **ödevleri olduğu**”⁴ gerçeğine dair kabulümüze dayandırıyoruz. Görevimiz, vaaz ettiklerimizi uygulamak, bütünüyle angaje olmak, sesimizi yükseltmek ve tehdit altına girmeden önce insan haysiyetinin korunması için sahada çalışmaktır.

- “Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi neden söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında konu olması bakımından büyük bir suç teşkil etti.” (Kuran 61: 2-3)
- “Kendi adlarına konuşamayanlar için, haklarından mahrum kalanların hakları için sesini yükselt. Sesini yükselt ve adil bir şekilde değerlendir; yoksulların ve ihtiyaç sahiplerinin haklarını koru.” (Özdeyişler Bölüm 31: 8-9)

15. **Dini öğretiler ve mevcut uluslararası yasal çerçeveler**, dini aktörlere sorumluluklar yüklemektedir. Dini aktörlerin güçlendirilmesi, mevzuat, kurumsal reformlar, destekleyici kamu politikaları ve kendi eylem alanlarında sosyal değişim ve eğitimin genellikle başlıca kaynaklarından biri olan yerel dini aktörlerin ihtiyaçlarına uygun eğitim gibi alanlarda eyleme geçilmesini gerektirir. Uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar, soykırım, mülteci, dini ayrımcılık ve din veya inanç özgürlüğü gibi kilit yasal terimleri tanımlamıştır.⁵ Tüm bu kavramların, farklı dinler ve inançlarda karşılık bulan anlamları vardır. Buna ek olarak, farklı deklarasyonlar ve öneriler⁶, işbu F4R deklarasyonunda benimsediğimiz ve pekiştirdiğimiz dini aktörlerin rol ve sorumluluklarının unsurlarını ortaya koymaktadır.

16. Dinin tanımlandığı ve genellikle de çarpıtıldığı biçimleri düzeltmek konusunda **tüm insanlara karşı mesul olduğumuz** konusunda insanoğlu olarak hemfikiriz. Eylemlerimizden dolayı sorumluyuz, ancak eyleme geçmezsek veya uygun ve vakitlice davranmazsak sorumluluğumuz çok daha büyük olur.

- “Her birinize tüm yaptıklarınızı ve söylediklerinizi soracağız. Muhakkak ki siz onlardan mesulsünüz.” (Kuran, Saffat, 24)
- “Herkesin görevi açıkça belirtilmelidir.” (İncil, 1 Korint iii. 13)

17. Devletler, herkesin –bireysel ve kolektif olarak korkudan ve yoksunluklardan azade onurlu bir yaşam sürdürmek ve yaşamın tüm alanlarında tercih özgürlüğünden faydalanmak üzere- tüm haklarını teşvik edip korumak gibi temel bir sorumluluğu üstlenirken, biz dini aktörler veya münferit müminler olarak kendi vaaz, öğretim, ruhani yönlendirme ve sosyal angajman alanlarımızdaki tüm koşullarda **her bir insanoğlunun eşit haysiyetini ve ortak insanlığı savunmak** üzere ayrı bir sorumluluk üstleniyoruz.

- “Her kim bir adaletsizlik veya bir kabahate tanıklık ederse, bu gidişatı eliyle değiştirmelidir. Eğer bunu yapamazsa, sözcükleriyle değiştirmelidir. Eğer bunu da yapamazsa, kalpleriyle değiştirmelidir. Bu, iman eylemleri arasında en zayıfı olacaktır.” (Hadis)

18. **Dini toplulukların, liderlerinin ve müritlerinin** hem ulusal hem de uluslararası yasal araçlar çerçevesinde kamu mercilerinden bağımsız olarak bir rolü ve sorumlulukları vardır. 1981 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Din veya İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Deklarasyonu’nun 2(1) maddesi uyarınca, “hiç kimse, din ya da başka inançları gerekçesiyle herhangi bir Devlet, kurum, grup ya da bir kimse tarafından ayrımcılık konusu olamaz.” Bu hüküm, dini kurumların, liderlerin ve hatta dini veya inanç toplulukları içindeki her bir bireyin doğrudan sorumluluklarını belirlemektedir.

19. Etkin kontrol⁷ kavramının çatışma zamanlarında devlet-dışı aktörlerin sorumluluklarını belirlemesi gibi, her daim **müritlerinin kalpleri ve zihinleri üzerinde yüksek düzeyde etki** yaratan dini liderler

konusunda da benzer bir yasal ve etik gerekçe görüyoruz.

20. Söylem, bireysel ve topluluk gelişimi açısından asli önemi haizdir. **İnsanlığın iyi ve kötü taraflarının** en temel **araçlarından biridir**. Savaş zihinlerde başlar ve genellikle gizlenen nefret savunuculuğuyla tetiklenen bir muhakemeye işlenir. Olumlu söylem, aynı zamanda kalplerde ve zihinlerde barış inşası ve uzlaşmaya dair sağaltıcı bir araçtır. Öte yandan, söylem, Rabat Eylem Planı'nın dile getirdiği eşik değerler temelinde işbu F4R deklarasyonu aracılığıyla uygulanmaları için üstlenmeye ve birbirimizi desteklemeye taahhüt ettiğimiz en stratejik sorumluluk alanlarından biridir.

21. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi çerçevesinde (madde 20, paragraf 2), devletler, ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulmasını yasaklamakla mükelleftir. Bu kapsamda, **din adına bazı dini liderlerin nefreti körüklemesi** de söz konusudur. Hatibin konumu, bağlam, vaazın içeriği ve uzunluğu sebebiyle, dini liderlerin bu tür açıklamaları, nefrete tahrik eşik değerine karşılık geliyor olabilir. Bu tür tahriklerin önlenmesi yeterli değildir. Uzlaşmaya yönelik sağaltıcı savunuculuk da, özellikle nefretin dinler veya inanışlar adına savunulduğu durumlarda dini liderler için de eşit şekilde bir görevdir.

22. Bu alandaki en net ve en yeni yönlendirme, 2012 yılındaki Rabat Eylem Planı'nda⁸ yer almaktadır. Söz konusu Plan, **dini liderlerin üç spesifik temel sorumluluğunu** belirlemektedir: (a) Dini liderler, şiddet, düşmanlık veya ayrımcılığı körükleyebilecek ifadeler veya hoşgörüsüzlük mesajları kullanmaktan sakınmalıdır; (b) Dini liderler aynı zamanda hoşgörüsüzlük, ayrımcı klişeler ve nefret söylemi vakalarına karşı tavırlarını kararlı bir şekilde ve derhal ortaya koymak gibi kritik bir role sahiptirler; ve (c) Dini liderler aynı zamanda şiddetin nefretin körüklenmesine bir yanıt olarak asla hoş görülemeyeceği konusunda net olmalıdır (örneğin, şiddet, daha önceki bir provokasyonla gerekçelendirilemez).

¹ Dini veya inanç metinlerinden elde edilen tüm alıntılar Beyrut atölyesinin katılımcıları tarafından kendi din veya inançlarıyla bağlantılı olarak sunulmuştur ve sadece açıklayıcı ve kapsamlı değildir.

² OHCHR, Cenevre'de (Ekim 2008), Viyana'da (Şubat 2011), Nairobi'de (Nisan 2011), Bangkok'da (Temmuz 2011), Santiago de Chile'de (Ekim 2011), Rabat'da Cenevre (Şubat 2013), Amman (Kasım 2013), Manama (2014), Tunus (Ekim 2014 ve Nisan 2015), Lefkoşa (Ekim 2015), Beyrut (Aralık 2015) ve Amman (Ocak 2017) (Ekim 2012) ile benzeri uluslararası toplantılar, uzman seminerleri ve bölgesel atölyeler düzenledi.

³ Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, genel yorum no. 22 (1993), BM Doc. CCPR / C / 21 / Rev.1 / Add.4, para. Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, genel yorum no. 22 (1993), BM Doc. CCPR / C / 21 / Rev.1 / Kat.4, para. 2.

⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin (1948) 29. Maddesinin, 1. Paragraf.

⁵ Bunlara Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1948); Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951); Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (1965); Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966); Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979); İşkence ve diğer Zalimane, Gayri insani veya Küçültücü Muamele veya cezaya karşı sözleşme (1984); Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989); Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi (1990); Engellilerin Hakları Sözleşmesi (2006); ve Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (2006).

⁶ Bunlara İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948); Din veya İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Tafiye Edilmesi Bildirgesi (1981); Ulusal veya Etnik, Dini ve Dinsel Azınlıklara Sahip Kişilerin Hakları Bildirgesi (1992); Afet Müdahale Programlarında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi ve STK'lar İçin Davranış İlkeleri (1994); Hoşgörü Prensipleri Üzerine UNESCO Bildirgesi (1995); Din veya İnanç Özgürlüğü, Hoşgörü ve Ayrımcılık Yasağı Açısından Okul Eğitimi Konulu Uluslararası Danışma Konferansının Son Belgesi (2001); Toledo Devlet Okullarında Din ve İnançların Öğretilmesinde Yol Gösterici İlkeler (2007); Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Haklarına Dair Deklarasyon (2007); "İnsan Haklarında İnanç" konusundaki Lahey Bildirgesi (2008); Camden İfade Özgürlüğü ve Eşitlik İlkeleri (2009); İnsan Hakları Konseyi, Hoşgörüsüzlükle Mücadele, Negatif Klişeleşme ve Damgalama ve Ayrımcılıkla Mücadele, Din veya İnanç Esasına Dayalı Şiddet ve Şiddeti Teşvik Etme Konusunda 16/18 Kararı (ve İstanbul Süreci, 2011); Ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete teşvik oluşturan ulusal, ırksal veya dini nefrete yönelik savunuculuk yasağı üzerine (2012) Rabat Eylem Planı; Vahşet Suçlarında Analiz Çerçevesi (2014); Genel Sekreter'in Şiddete Dayalı Aşırılığın Önleme Eylem Planı (2015); hem de şiddet olaylarına yol açabilecek tahriklerin önlenmesi hakkındaki Fez Deklarasyonu (2015).

⁷ Bazı durumlarda, özellikle devlet dışı aktörler bölge ve nüfusta (örneğin, fiili makamlar olarak) önemli / etkili bir denetim yaparken, uluslararası insan haklarına görev verenlere saygı göstermekle yükümlüdürler (bkz. UN Docs. CEDAW / C / GC / 30, para 16; A / HRC / 28/66, paralar 54-55).

⁸ Bkz. UN Doc. A / HRC / 22/17 / Add.4, ek, ek, para. 36.

Bu metin, Kıbrıs Barış Sürecinde Dini Yolu Ofisi (RTCYPP) tarafından 'Haklara İnanç' inisiyatifine katkı olarak Türkçe'ye çevrilmiştir.